

Suomen arkkitehtuurin koko historia yhdessä teoksessa

Arvio teoksesta Savolainen, Panu & Aleks Talve. *Arkkitehtuurimme vuosituhanneet. Suomen arkkitehtuurin historia alusta loppuun.* Kustannusosakeyhtiö Sammakko. 2024. 312 s. ISBN 978-952-483-443-8.

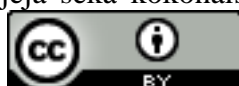
Päivi Leinonen

Saattaa tuntua hieman yllättävältä, että Suomen arkkitehtuurista ilmestyy vasta nyt laaja yleisesitys. Alueellisesti tai teemallisesti rajattuja teoksia on julkaistu, mutta ei sellaista, jossa maamme koko jääkauden jälkeisen ajan arkkitehtuurihistoria olisi koottu yksien kansien väliin. Riitta Nikulan *Rakennettu Maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat* (1993) tosin noudattaa hieman samanlaista rajausta, mutta on teoksena paljon tiiviimpi. Lisäksi kolmessa vuosikymmenessä on paitsi rakennettu paljon lisää, myös saatu uutta tietoa menneisyydestä. Vielä vanhempi Nils-Erik Wikbergin *Byggnadskonst i Finland* (1959) ulottuu keskiaikaisten kirkkojen aikaan ja päättyy kirjan julkaisuajankohtaan 1950-luvulle. Uudempi yleisesitys on Harri Hautajärven toimittama *Rakennetun Suomen tarina* (2018), joka julkaistiin itsenäisen Suomen 100-vuosijuhlan kunniaksi. Isokokoisen teoksen lähtökohtana oli itsenäisen Suomen aika, joten katsaus menneisyyteen jää suppeaksi.

Tarkemmin ajateltuna on hyvin ymmärrettävää, ettei kukaan ole ryhtynyt urakkaan. Jo aikarajauksen määrittely voi tuottaa ongelmia: mikä luetaan kuuluvaksi Suomen arkkitehtuuriin maassa, jonka itsenäinen historia on vasta hieman yli satavuotias? Arkkitehtuurin historian tutkija ja arkkitehti Panu Savolainen käynnisti kunnianhimoisen hankkeen, jonka tuloksena on noin kolmesataasivuinen näyttävä teos. Kirja on yleistajuinen ja tekstin määrä on pidetty maltillisena.

Alkusanoissa kirjoittaja kuvaa projektia hulluksi ja rajaamistyötä tuskalliseksi (s. 7). Samalla hän toteaa, että aiheesta on jo kirjoitettu erilaisista näkökulmista valtavasti, ja hänenkin teoksensa nojaa suurelta osalta aikaisemmin kirjoitettuun (s. 14). Tämän voi todeta myös viitteistä, joita on kirjan lopussa neljäntoista sivun verran. Savolaisen oma tutkimustyö liittyy lähinnä keskiaikaisten kirkkojen, 1700-luvun kaupunkien ja 1900-luvun lähiökäsitteistön teemoihin (s. 14).

Huomattavaan osaan nousevat Aleks Talven kuvat, jotka täyttävät noin puolet teoksen sivuista. Yleensä kuvat saavat tilaa koko sivun verran. Kuvasto nostaa esiin vaihtelevasti rakennusten detaljeja sekä kokonaiskuvaa erityyppisistä ympäristöistä.

Toisinaan kuva esittää kohteensa hieman yllättävästä näkökulmasta, esimerkiksi korostaen ympäröivää maastoa ja rakentaen rinnastuksia. Kuvien rauhallinen sävy maailma ja tasapainoinen taitto sekä painomateriaaliksi valittu huokoinen paperi luovat visuaalisesti miellyttävän tunnelman.

Oliko esihistoriassa arkkitehtuuria?

Kirjan sisältö on jaettu kuuteen lukuun. Aloituskappale ”Ensimmäiset kymmenentuhatta vuotta” kuvastaa kirjan pitkää aikajanaa. Arkeologiaankin perehtyneenä Savolainen halusi ulottaa aikajanan pitkälle esihistoriaan. Tämä onkin kiinnostavaa, sillä usein arkkitehtuuriksi ymmärretään vain ammattisuunnittelijoiden suunnittelemat rakennukset (s. 13). Tässä teoksessa arkkitehtuuri määritellään käsittämään myös perinnerakentamisen, ja laajasti ymmärrettynä tämä käsittää kaikenlaiset ihmisen rakentamat rakennelmat suunnilleen nykyisen Suomen alueella.

Jälkiä ensimmäisistä rakennuksista ei ole jäljellä, ja voidaan vain päätellä, millaisista materiaaleista ihminen on rakentanut suojia (s. 23). Tällä hetkellä vanhimmat tunnetut rakennukset on ajoitettu reilun 10 000 vuoden taakse (s. 31). Ensimmäinen luku tarjoaa tiiviin tietopaketin arkeologisista menetelmistä. Siinä käsitellään myös ”muutoksia arkkitehtuurin muodossa” esihistorian ajalla, korostaen todellisuuden olleen monimuotoisempi kuin oppikirjoissa usein esitetty yhtenäinen kuvaus (s. 37).

Esihistoriasta siirrytään luontevasti maaseutumaiseen Suomeen, jossa arkkitehtuuri heijastelee elinkeinoja. Kylien ja peltojen maisemissa nähdään alueellisia, luonnonolosuhteisiin pohjautuvia eroja. Hirsirakentamisen materiaalit, yksityiskohdat ja erilaiset muunnokset saavat reilusti sivutilaa.

Nopeasti kehittynyt kaupunkien Suomi

Siirryttäessä käsittelemään 1200-luvulla alkanutta kaupunkirakentamista mainitaan linnoja, kirkkoja ja raatihuoneita, jotka edustavat vanhinta kerrosta monien kaupunkiemme arkkitehtuurissa. Teos ei ole katalogimainen, eikä se pyri esittelemään laajaa määrää yksittäisiä kohteita, vaan kertoo sen sijaan kehityskaarista selkeästi taustoittaen.

Vasta 1700-luvulta on laajemmin säilynyt rakennuksia niin kaupungeissa kuin muuallakin: Porvoon vanhakaupunki, Turun Luostarinmäki ja muutamat ruukkimiljööit (s. 141–144). 1800-luvun aikana rakennettiin julkisia rakennuksia yhä monipuolisempiin tarkoituksiin; kouluja, rautatieasemia, teattereita ja kauppahalleja. 1870-luvulla alkanut kerrostalojen rakentaminen muutti kaupunkikuvan täysin muutamassa vuosikymmenessä (s. 163) ja niiden vuosikymmenten aikana arkkitehtuurin muoti muuttui tiuhaan tahtiin: kertaustyyleistä kansallisromantiikan kautta klassismiin ja funktionalismiin. Muutos oli niin nopeaa, että yksittäisiin suunnitelmiin saatettiin tehdä rakennusaikanakin muutoksia. Näin tietävästi kävi esimerkiksi Turussa Alvar Aallon Maalaistentalossa, josta arkkitehti poisti klassistisia yksityiskohtia (s. 216).

Merkittävämmät muutokset tapahtuivat kuitenkin pinnan alla. Savolainen mainitsee keskeisimmäksi taustavoimaksi fossiilisen energian tuotannon läpimurron (s. 207),

mikä näkyi rakentamisessa kasvavana konevoiman käyttönä. 1900-luvun puolivälissä siirryttiin tiilirakentamisesta betonielementteihin ja puurakentamisessa hirsitaloista sahatavaran käyttöön. Standardisointi ja sarjatuotanto synnyttivät laajoja yhteisiä asuinalueita, ja tämän kehityksen huippuna ovat 1970-luvun lähiötalot.

Savolainen mainitsee monin paikoin kuvitellun ja toteutumattoman arkkitehtuurin. Kuviteltu viittaa ensinnäkin sellaiseen menneisyyteen, josta ei ole näkyviä merkkejä jäljellä. Lisäksi kuviteltua arkkitehtuuria ovat kaikki suunnitelmat, jotka jäivät toteutumatta. Yksi tunnetuimmista on Eliel Saarisen laatima Helsingin kantakaupungin laajentamissuunnitelma vuodelta 1915. Saarisen kollega Bertel Jung laati vastaavanlaisen suunnitelman Turkuun. Kumpaakaan ei sellaisenaan toteutettu, mutta niiden ideat avarine puistokatuineen jäivät elämään ja vaikuttivat sittemmin myöhemmin suunnitelmiin. (s. 198–199.) Kiintoisa huomio on, että vaikka toteutumattomat suunnitelmat saavat laajaa julkisuutta harvoin, niin niitä tuotetaan itse asiassa kaiken aikaa. Merkittävien rakennusten suunnittelukilpailuihin lähetetään satoja ehdotuksia, ja vain yksi toteutetaan. (s. 14.)

Painavia sanoja nykyrakentamisesta

Viime vuosikymmeninä rakennussuojeluun ja korjaamiseen liittyvät kysymykset ovat olleet yhä enemmän esillä arkkitehtuurikeskustelussa ja nämä teemat nousevat esiin kirjan viimeisissä luvuissa. Onkin kiinnostavaa, mitä sanottavaa arkkitehtuurin historian ja restauroinnin apulaisprofessorina toimivana Savolaisella on aiheesta. Hän suhtautuu hieman kriittisesti Suomessa vallitsevaan käsitykseen rakennussuojelusta, joka mielletään vahvasti institutionalisoituneeksi toiminnaksi. Hänen mielestään rakennussuojelua tulisi ajatella enemmän myös arkipäiväisenä huolenpitona. Hän mainitsee esimerkiksi siivoojat huolenpidon ammattilaisina, jotka arkisessa työssään tarkastelevat rakennusten pintoja tarkemmin kuin kukaan muu. (s. 259.)

Nykyaikaa käsittelevässä osuudessa teemoiksi nousevat purkamisen ja kiertotalouden kysymykset. Kirjoittaja muistuttaa, että nyt on meneillään samanlainen purkuaalto, joka 1960-luvulla hävitti kaupunkien puutaloalueita pois kerrostalojen tieltä (s. 231). Nyt halutaan purkaa juuri tuolloin rakennettuja alueita ja pitkälti samoista syistä; tilalle halutaan uutta ja tehokkaampaa kaupunkia, vaikka korjausrakentaminen olisi useissa tapauksissa ekologisesti kestävämpi ratkaisu. Purkuaalto koskee myös kouluja, ostoskeskuksia ja julkisia rakennuksia. Valitettavan usein tilalle rakennetaan asuintaloja, ja palvelut siirtyvät kauemmaksi.

Lopuksi

Kirja toimii siinä tarkoituksessa, mihin se on tarkoitettukin: perusteoksena, joka antaa hyvän yleiskatsauksen maamme arkkitehtuurista. Kirjaa voi mainiosti suositella ensimmäiseksi teokseksi Suomen arkkitehtuurin historiasta kiinnostuneelle. Aiheeseen jo perehtyneelle kiinnostavaksi nousevat laaja esihistorian osuus sekä tuoreet näkemykset rakennuskulttuurin nykytilanteesta.

Arkkitehtuurimme vuosituhanet nostaa esiin myös teemoja, jotka ovat yleensä jääneet pois arkkitehtuurin yleisesityksistä. Kirjan lopussa Savolainen pohtii, millaista on

tulevaisuuden arvostettu rakennusperintö. Minua kiehtoo ajatus, että vesipuistot, logistiikkahallit ja liikenneinfrastruktuuri voisivat olla sellaista.

FM, väitöskirjatutkija Päivi Leinonen, Kulttuurien tutkimus, Turun yliopisto.

Kirjallisuus

Hautajärvi, Harri. 2018. *Rakennetun Suomen tarina*. Helsinki: Rakennustieto.

Nikula, Riitta. 1993. *Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat*. Helsinki: Otava.

Wikberg, Nils-Erik. 1959. *Byggnadskonst i Finland*. Helsingfors: Söderström.